

Nationale identiteit als constructie

De Academische Boekengids 22, augustus 2000, pp. 13.

‘De werkelijke geboorte van een natie is het moment waarop een handvol individuen verklaart dat zij bestaat en de taak op zich neemt dat te bewijzen.’ Met deze uitspraak aan het begin van haar boek schaarft Anne-Marie Thiesse zich in de alsmat groeiende rij van historici die erop wijzen dat nationale identiteiten niet een natuurlijk gegeven zijn, of zelfs maar een in vele eeuwen gegroeid historisch gegeven, maar het resultaat van een constructie die begonnen is aan het eind van de achttiende eeuw en tot in onze tijd doorgaat. Haar specifieke verdienste is dat ze concreet laat zien hoe die constructie voor heel verschillende Europese naties steeds weer gebruik maakt van dezelfde bouwstenen en zich daarbij niet laat hinderen door weerbarstige historische werkelijkheden.

Symptomatisch voor het constructie karakter van het hele proces is voor Thiesse het feit dat het begint met de literaire operatie van James Macpherson. Deze Schotse letterkundige voorziet in 1761 de Britse eilanden van een door hem aan Ossian toegeschreven epos. Tegenover de klassieke literatuur die vooral door de Franse hegemonie is uitgedragen werd zo een evenwaardig autochtoon product gesteld. En tegenover de culturele eenheid die door de klassieke cultuur werd vertegenwoordigd, groeide zo het beroep op de nationale culturele verscheidenheid, want Macphersons geesteskind werd niet alleen in verschillende Europese landen met enthousiasme bestudeerd, het vond er ook navolging: menige natie ‘ontdekte’ de eigen verre voorouders en hun heldendichten.

Voor aan dit proces van navolging en wedijver besteedt Thiesse veel aandacht. Het doet zich namelijk niet alleen voor bij de epische bouwstenen, het blijkt kenmerkend voor de constructie van nationale identiteiten in Europa in het algemeen. Zo bijvoorbeeld voor wat de auteur aanduidt als ‘defabricage van nationale talen’. Terecht wijst Thiesse erop hoe veeltalig het Europa van het eind van de achttiende eeuw was en hoe in de constructie van de twee eeuwen daarna de veeltaligheid wordt bedwongen. In een van de gelukkige synthetische uitspraken waar dit boek zo rijk aan is, heet het: ‘Van de aanvankelijke formulering “De natie bestaat omdat ze een taal heeft” gaat men, wanneer de nationale gedachte zich over heel Europa verspreidt, in feite over op een heel andere formulering “De natie bestaat, dus moet ze een taal krijgen”.’ Vooral in Scandinavië en op de Balkan leidt dat tot verwickelingen die Thiesse met verve beschrijft.

Niet alle bouwstenen krijgen in het boek evenveel aandacht. Naast de epische traditie en de taalpolitiek concentreert de auteur zich vooral op de folklore en wat minder op de talrijke andere elementen die een rol spelen in de collectieve nationale identiteitsconstructie, zoals de monumenten, de historische roman, de historische opera, de verzamelingen van de ‘nationale’ volksmuziek, de musea van het ‘nationale’ verleden, de aandacht voor het typische nationale landschap, of de schepping van nationale sportevenementen, zoals de Tour de France. Dit laatste voorbeeld bewijst dat ook Frankrijk bij Thiesse zijn partijtje meeblaast in de ‘construction identitaire’. Aanvankelijk de vertegenwoordiger bij uitstek van de klassieke cultuur en van de culturele eenheid onder Franse hegemonie, wedijvert Frankrijk gaandeweg toch ook met de andere landen in het scheppen van een eigen voor-Romeinse geschiedenis. Voor de lezers van Asterix zal dat geen nieuws zijn, maar het is toch interessant de oorsprong van deze constructie te zien te krijgen in het perspectief van de wedijver tussen de Europese landen: zij hun Keltische voorouders, wij ook.

Een bouwsteen die in het boek alleen impliciete aandacht krijgt, is de bijdrage die universiteiten hebben geleverd aan het tot stand komen van de nationale identiteiten. Maar juist die impliciete aandacht vraagt als het ware om een expliciet vervolg. Het ontstaan van nationale filologieën voor oude teksten in andere talen dan het Grieks of Latijn, de bestudering van de ontwikkeling van de talen in een nationaal perspectief en de belangstelling van de historici voor de (re)constructie van het nationale verleden kregen een institutionele inbedding in de universiteiten die zich mede daardoor in dienst stelden van de nationale gedachte. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat de moeilijke institutionele situatie waarin sommige geesteswetenschappen zich op het ogenblik in vrijwel alle Europese universiteiten bevinden, in verband gebracht moet worden met het minder vanzelfsprekend worden van hun dienstbaarheid aan de natie.

Thiesses studie zelf zou dan een aanwijzing kunnen zijn in welke richting de oplossing van de crisis gezocht zou moeten worden. Toch moet hierbij wel een kanttekening geplaatst worden, die betrekking heeft op de Europese inspiratie waardoor de auteur zich laat leiden en die haar boek doet besluiten met een hoofdstuk getiteld ‘Identité européenne’. Thiesse betoogt daar dat collectieve constructie van de nationale identiteit sinds het einde van de achttiende eeuw een les zou kunnen inhouden voor wie naar een vereniging streeft van Europa, waar immers zo’n gevoel vooralsnog ontbreekt. Maar ze voegt er onmiddellijk aan toe dat de identiteit van de natie ontwikkeld is in nauw verband met twee toen nieuwe ideeën in Europa: geluk en democratie. Om te eindigen met de opmerking dat die ideeën nog niet versleten zijn en dat er dus een politiek project nodig is waaraan de inwoners van de Europese Unie weer ‘acteurs de leur destin’ worden.

Dat klinkt heel mooi en het heeft een zekere overtuigingskracht waar Thiesse het beroep op de huidige grote verschillen tussen de naties in Europa verwerpt met een verwijzing naar de grote verschillen die er aan het eind van de achttiende eeuw waren tussen een Pruisische jonker en een Beierse boer of tussen een Calabrese herder en een Toscaanse burger. Een dergelijke parallel, met dezelfde strekking, is ook al te vinden aan het slot van de *Geschiedenis van Europa in de negentiende eeuw* die Benedetto Croce in 1932 publiceerde. Maar toch zou het meer in de lijn van Thiesses betoog gelegen hebben om eens na te gaan waarom die nationale identiteitsconstructies zo succesvol waren en zijn. Dat is een vraag die de auteur zich eigenlijk nauwelijks stelt. Dat is jammer, want zo laat ze de aanhangers van de 'natuurlijke' nationale identiteit nog flink wat ruimte voor het antwoord dat de constructie beantwoordde aan een natuurlijke behoefte enerzijds en aan objectieve gegevens in de historische werkelijkheid anderzijds. Dat antwoord lijkt mij niet bevredigend, maar de vraag is legitiem en uiterst relevant voor het Europese project dat Thiesse en gelukkig nog vele anderen zo aantrekkelijk vinden.

Pieter de Meijer is emeritus hoogleraar Italiaanse Letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam.

Besproken boeken:

Anne-Marie Thiesse, *La création des identités nationales. Europe XVIIIe-XXe siècle*. Parijs: Seuil 1999, 303 blz.